

УДК 330

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Залізко В. Д.

*Докторант кафедри аудиту та економічного аналізу НУДПС України
м. Ірпінь, Україна*

У роботі наведено ряд прикладів, які підтверджують доцільність використання системного методу в дослідженні економічної безпеки сільських територій. Вказано, що системний підхід на сучасному етапі економічного розвитку може стати методологічною базою подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *сільські території, економічна безпека, системний підхід.*

В работе приведен ряд примеров, подтверждающих целесообразность использования системного метода в исследовании экономической безопасности сельских территорий. Указано, что системный подход на современном этапе экономического развития может стать методологической базой дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: *сельские территории, экономическая безопасность, системный подход.*

The paper presents several examples that justify the use of a systematic method to study the economic security of rural areas. It is shown that a systematic approach at the present stage of economic development can be a methodological basis for further research.

Keywords: *rural areas, economic security, system approach.*

Постановка проблеми. Українські сільські території відчули результати багатьох структурних реформ, які докорінно перебудували земельні, майнові та соціально культурні відносини ще задовго до проголошення незалежності країни. Так, відразу після закінчення другої світової війни, відбулось велике переселення татарського населення із сільських територій Криму, що погіршило культуру обробітку земель сільськогосподарського призначення. Також негативно вплинув на економічний розвиток сільських територій Указ 1985 року Президіуму Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з п'янством» (так званий «Сухий закон Горбачова»). Всього за один місяць свого перебування на посаді Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачов приймає таке серйозне рішення, наслідками якого стало масове знищення виноградарства у більшості союзних республіках, зокрема в Україні було знищено п'яту частину найкращих виноградників (деякі сорти винограду були втрачені назавжди). У результаті системних прорахунків кожного місяця бюджет недоотримував більше 1 млрд рублів протягом 4 років, а, враховуючи існуючий обмінний курс за весь період дії «сухого закону», держава втратила близько 100 млрд доларів [1].

Крім цього, було зруйновано систему виробництва та переробки хмелю, ячменю, винограду, цукру та багатьох інших товарів, які значною мірою були експортно-орієнтованими, що порушило міжнародні програми про співпрацю та низку договорів. Ці та багато інших прикладів підкреслюють актуальність та важливість застосування системного підходу в дослідженнях економічних явищ різної природи, зокрема тих, що стосуються економічної безпеки сільських територій та країни загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Завдяки публікаціям таких науковців як Р. Акоф, Л. Берталанфі, Н. Вінер, А. Гур'янов, О. Єфімова, О. Кустовська, Д. Кліланд, С. Оптнер, Ф. Перегудов, В. Садовський, Л. Станфорд, Ф. Тарасенко, Ю. Черняк [2-10] та багатьох інших науковців, починаючи з 1934 р. почала активно розвиватись теорія систем, формувались загальні риси системного підходу та основні принципи системного аналізу. Значний поштовх отримала теорія системного аналізу в результаті поєднання таких фундаментальних наук як математика, фізика, хімія, географія, ботаніка та інші з новоутвореними науками: кібернетика, синергетика, інформатика, криптографія, когнітологія, теорія хаосу, ризиків, катастроф, нано- та комунікаційно-інформаційних технологій.

Проте визначити, хто вперше і коли почав використовувати системний підхід в дослідженнях економічної безпеки країни, досить складно, зазначимо лише деяких представників, що підтримували цю ідею. До них можна віднести як вітчизняних, так і закордонних науковців, а саме таких: Л. Абалкін, А. Архипов, В. Геєць, С. Глазьєв, В. Губіна, З. Варналій, Г. Вечканов, В. Губін, О. Грунін і С. Грунін, Я. Жаліло, А. Іванов, Р. Квасницька, А. Кірієнко, Р. Качалов, Г. Клейнер, Г. Козаченко, Т. Кузенко, Г. Пастернак-Таранущенко, Н. Подлужна, В. Пономарьов, В. Пригунов, В. Сенчагов та багато інших (детальніше див. [11, 12]).

Проте, незважаючи на значну увагу багатьох наукових центрів до зазначеної проблематики, досі не вказано роль системного підходу в дослідженнях економічної безпеки сільських територій.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є дослідження особливостей визначення рівня економічної безпеки сільських територій та встановлення доцільності його проведення за допомогою системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Вже давно не викликає сумнівів той факт, що у всесвіті системним є все: природа, оточуюче середовище, розум, діяльність, рух, пізнання тощо. Тому не дивно, що філософія – одна з перших наук, яка використовувала системний аналіз у своїх дослідженнях. Потім у зв'язку з потребою систематизувати рослинний та тваринний світи системний підхід було використано в біології, хімії, математиці, фізиці, економіці та інших фундаментальних науках. Не виключенням стала і наука про економічну безпеку – екосистейт, яка також підпорядкована принципу системності, і тому логічно дослідження економічної безпеки сільських територій варто проводити, спираючись саме на системний підхід.

Зазначимо, що К. Маркс серед економістів одним із перших звернув увагу на доцільність застосування системного аналізу в дослідженнях

закономірностей поведінки людської спільноти, для якої також справедливі класичні властивості систем з певним ступенем модернізації. Розвиваючи його ідеї, можна стверджувати, що населення країни, проживаючи на певній її території, із своїми характерними ментальними, історико-культурними та іншими особливостями, за якими його можна віднести до певної соціально-економічної формації, утворює ряд підсистем (економічна, екологічна, політична, соціально-культурна тощо), які, взаємодоповнюючи одна одну, мають з часом вдосконалюватись та сприяти зміцненню національної безпеки держави. Таким чином, оскільки на сьогодні економічна складова національної безпеки загально визнана домінантною, спробуємо деталізувати особливості використання системного підходу в дослідженні економічної безпеки сільських територій.

Системний підхід у процесі дослідження специфіки формування механізму забезпечення економічної безпеки сільських територій в контексті регіонального розвитку передбачає необхідність врахування не лише внутрішніх (регіональних та міжрегіональних), а й зовнішніх (міжнародних) інтересів. Сам механізм має бути чітко структурований із зазначенням схем взаємодії його складових модулів, гармонійна взаємодія яких забезпечить стале економічне зростання відповідних територій і країни в цілому.

Використання системного підходу в процесі зміцненні економічної безпеки сільських територій в залежності від рівня структуризації та формалізації передбачає дослідження або всіх підприємств, що функціонують на конкретній сільській території, або частини (виконуючи певну вибірку). Це дає можливість відстежити вплив конкретного підприємства на соціально-економічний розвиток території, в межах якої він розташований, і створити чіткі інструменти його регулювання. На сьогодні для селян іншої альтернативи, окрім працевлаштування на підприємства аграрного спрямування або мігрувати, немає (окрім територій з розвинутою туристичною галуззю). Скориставшись своїм монопольним становищем, ці агропідприємства встановили найнижчі зарплати в Україні у порівнянні з іншими галузями. Складається таке враження, що саме мінімізація заробітних плат селянам найбільш впливає на ефективність агробізнесу. Проте це далеко не так, оскільки для оптимального впливу на формування прибутків підприємства потрібно використовувати новітню техніку та технології, створювати вертикально та горизонтально інтегровані економічні структури, збільшувати земельний банк, вести вдалу інновативно-інноваційну політику, інвестувати в інфраструктуру, диверсифікувати шляхи збуту своєї продукції тощо. Для повноцінного забезпечення економічної безпеки підприємств та територій, на якій вони розміщені, зазначені напрями діяльності варто розглядати як складові однієї системи. Зрозуміло, що низькі зарплати в сільськогосподарському виробництві можна пояснити низькою рентабельністю та застарілими технологіями, проте і у випадку інвестування в нову техніку майже завжди отримуємо негативний соціальний ефект. Справа в тому, що економічні закономірності, які справедливі для міст та мегаполісів, де в результаті вдосконалень на одному підприємстві звільнені робітники переходять в інше.

На селі здебільшого подібне звільнення приводить лише до збільшення безробітних, оскільки альтернативної роботи немає. Тому в економічній діяльності на сільських територіях є досить важливим питання встановлення відповідності кількості робочих місць потужностям підприємства. Однозначної відповіді на це питання поки що немає, і воно потребує окремого наукового дослідження.

Системний підхід до економічної безпеки сільських територій має на меті не лише забезпечувати високу економічну ефективність від підприємницької діяльності, а й враховувати соціальні та екологічні фактори відповідної поселенської мережі. Згідно такого підходу головну роль у забезпеченні економічної безпеки сільських територій має відігравати місцевий кадровий потенціал – сільські жителі, які, пройшовши спеціальну науково-технічну підготовку, будучи добре вмотивованими, стануть основним ресурсом сільськогосподарського підприємства.

Окремо зупинимось на проблемі використання орендованих земель, які в непрофесійних руках за декілька років можуть бути повністю виснаженими і внаслідок недостатніх природоохоронних та агротехнічних заходів на десятки років стануть непридатними до сільськогосподарської діяльності. Для недопустимості таких ситуацій варто в договорах оренди паїв та інших земельних ділянок вказувати органіко-хімічний склад землі на початку оренди і в кінці. Якщо розбіжності в цих показниках будуть суттєвими, то орендодавець мусить компенсувати завдані збитки.

Окрім зазначеного, на сільських територіях відбувається системна деформація структури виробництва, механізмів інвестиційного забезпечення та цінова диспропорція. Так, лівова частка низькорентабельної сільськогосподарської продукції вироблялася в господарствах населення, які знаходяться на найнижчому щаблі техніко-технологічної організації праці. Інвестиції агросектору відбуваються в основному за рахунок власних коштів приватних підприємств (які значно обмежені), оскільки недоступне довгострокове кредитування у зв'язку із високими відсотковими ставками та невідповідністю цінової політики на сільськогосподарську продукцію і відповідні паливо-мастильні чи матеріально-технічні ресурси. Це призвело до значної, якщо не сказати, критичної зношеності основних виробничих фондів та загального погіршення соціально-економічної ситуації на сільських територіях.

Висновки. Зазначені проблеми дещо пояснюються загальносвітовими фінансово-економічними негараздами. Але, цілком ймовірно, зумовлені загальною кризою, насамперед, методології науково-практичних досліджень і, очевидно, назріла потреба у впровадженні більш нової, науково обґрунтованої теорії економічної безпеки держави через її адміністративно-територіальну диференціацію, побудовану на використанні інтеграції системного та стратегічного підходів. Саме тому системний підхід на даному етапі економічного розвитку може стати методологічною базою подальших досліджень, оскільки він дозволяє розглянути економічні процеси на сільських територіях як деяку цілісність з усією різноманітністю взаємопов'язаних

підсистем (соціальних, екологічних, фінансових та ін.), ефективність функціонування якої спрямована на кінцеву мету – добробут громадян України, що є головним національним інтересом. Завдяки цьому в країні буде вдосконалюватися система господарювання на засадах приватної власності на землю і майно, ефективно використовуватимуться можливості кооперації, оренди, кредитування, сформується стабільний та повноцінний продовольчий ринок, який повністю задовольнятиме споживчі інтереси населення нашої країни, що сприятиме підвищенню добробуту сільського та міського населення.

Список літератури

1. Последний министр торговли СССР [Електронний ресурс] / Деловая пресса № 87-88 от 05.12.2005. – Режим доступа: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_21962_aId362860.html
2. Акофф Р. Искусство решения проблем: пер. с англ. Е. Г. Коваленко / Р. Акофф. – М.: Мир, 1982. – 220 с.
3. Гур'янов А. Б. Системний підхід до стратегічного управління підприємством / А.Б. Гур'янов, О.А Гришко // Економіка підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості № 34, 2011. – С. 274 – 277
4. Єфімова О. Системний підхід — основа управління діяльністю підприємств / О. Єфімова // Персонал №2 – 2007. – С. 67-72
5. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : Курс лекцій / О. В. Кустовська. – Т.1: Екон. думка, 2005. –124 с
6. Садовский В. Н. Основания общей теории систем / В. Н. Садовский. – М. : Наука, 1974. – 278 с.
7. Станфорд Л. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем / Л. Станфорд, С. Оптнер // пер. с англ. С. П. Никанорова, 1967. – 213 с.
8. Bertalanfy L. General system theory. Foundations, development applications / L. Bertalanfy – N.Y.: Braziller, 1969. – 483 p.
9. Gosling W. The design of engineering systems / W. Gosling. – London: Heywood, 1962.
10. Hall A. D. A methodology for systems engineering / A. D. Hall. – Princeton. 1962. – 346 p.
11. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. К. : Знання України, 2011. – 299 с.
12. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность / Г. С. Вечканов. – СПб, 2005. – С. 25-27.